

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ЖЕБРОВСЬКА Кристина Артаківна

УДК 340.11:124.5:340.116

**ПРАВОВІ ЦІННОСТІ У ВЗАЄМОДІЇ
ПРАВОВИХ СИСТЕМ**

Спеціальність: 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
БЕХРУЗ Хашматулла,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри права Європейського Союзу
та порівняльного правознавства

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України
РАБІНОВИЧ Петро Мойсейович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри теорії і філософії права;
кандидат юридичних наук, доцент
ЛИСЕНКО Олена Миколаївна,
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри порівняльного правознавства
і європейського права

Захист відбудеться « 24 » березня 2017 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий « 22 » лютого 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.Р. Біла-Тіунова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку суспільства відбувається під впливом глобалізації, яка охоплює усі сфери суспільного життя. Глобалізаційні процеси істотно впливають і на правову сферу. Відбувається інтенсифікація взаємодії та взаємовпливу правових систем, що, у свою чергу, залежить від факторів, що впливають на їх формування та функціонування. Серед цих факторів ключову роль відведено їх ціннісній складовій.

Проблематика правових цінностей постійно знаходиться у полі зору дослідників. Правові цінності розглядаються різними гуманітарними та соціальними науками, у тому числі правовою. Дослідження цього питання тісно пов'язане з необхідністю усвідомлення національно-культурної та правової самобутності України, визначення її місця у загальносвітовому розвитку цивілізації, з'ясування її унікального статусу та перспектив подальшого розвитку. Є необхідними звільнення права від абстрактних ідеологічних надбудов, узгодження його з абсолютними цінностями, з національною культурною традицією і практикою розбудови національної державності.

Дослідження цінностей взагалі та правових цінностей, зокрема, вимагає всебічного аналізу їх змістовної складової, що опосередковується їх цивілізаційними особливостями. Правові системи, які формуються під впливом різних цивілізацій, базуються на тих чи інших цінностях, і від рівня сприйняття цих цінностей залежать рівень та якість цієї взаємодії.

Проблематика цінностей взагалі та правових цінностей у різних концепціях їх сприйняття, у тому числі універсалізму та релятивізму, в сучасних умовах набувають особливого значення. Тема дисертаційного дослідження актуалізується у зв'язку з євроінтеграційним вектором розвитку України. Правова система України стрімко розвивається відповідно до стандартів, вироблених у рамках права ЄС та Ради Європи. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом є новим етапом в адаптації законодавства України до законодавства ЄС. У цьому контексті та з урахуванням перспектив вступу України до ЄС особливого значення набувають європейські цінності, закріплені у ст. 2 Договору про ЄС.

Актуальність дисертаційного дослідження полягає в аналізові правових цінностей у загальнотеоретичному аспекті з урахуванням європейських правових цінностей, сприйняття яких є обов'язковою умовою на шляху апроксимації національної правової системи України до права ЄС.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано у відповідності до планів наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний

вимір» на 2016–2020 рр. (державний реєстраційний номер 0116U01842). Тема дисертаційного дослідження є складовою частиною наукових досліджень кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства Національного університету «Одеська юридична академія» «Адаптація українського права до європейського права у контексті діалогу правових систем сучасності» на 2016–2020 рр.

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у розкритті змісту, природи і специфіки правових цінностей та визначенні їх впливу на взаємодію правових систем.

Визначена мета обумовила постановку та вирішення таких задач:

розкрити поняття, сутність та ознаки правових цінностей;

виявити особливості методології дослідження правових цінностей;

розкрити концепцію універсалізму правових цінностей;

розкрити концепцію релятивізму правових цінностей;

виявити загальне й особливе в універсальності та релятивності правових цінностей;

охарактеризувати співвідношення правових цінностей та правової акультурації та їх значення для розвитку правової системи;

визначити особливості універсалізму та релятивізму європейських правових цінностей як орієнтирів реформування правової системи України;

розкрити природу конфлікту правових цінностей в діалозі правових систем;

визначити права людини як правову цінність;

охарактеризувати акультурацію українських правових цінностей у контексті євроінтеграції.

Об'єктом дослідження є взаємодія правових систем.

Предметом дослідження є правові цінності у взаємодії правових систем.

Методи дослідження. Дослідження питань, пов'язаних із визначенням ролі правових цінностей у взаємодії правових систем, обумовило використання філософських, загальнонаукових та спеціальнонаукових підходів і методів. Основним методологічним підходом є аксіологічний, оскільки він дозволив розкрити зміст правових цінностей, а також існуючих концепцій сприйняття правових цінностей – універсалізму та релятивізму (р. 1). Діалектичний підхід надав можливість проаналізувати співвідношення універсалізму і релятивізму правових цінностей (п.п. 2.1, 2.2). За допомогою цивілізаційного підходу виявлено унікальні та універсальні правові цінності, а також проаналізовано специфіку правових цінностей окремих цивілізацій, виявлено нові можливості правової акультурації у рамках діалогу правових систем (р. 2). Значне місце відведено феноменологічному підходу, який сприяв розглядові правових

цінностей як на рівні індивідуальних суб'єктивних переживань, так і на рівні правореалізації (п.п. 2.1, 3.1, 3.2). Завдяки історичному підходу розглянуто умови, за яких формуються і розвиваються правові цінності, що відповідають конкретній національній правовій системі (п.п. 1.1, 1.3, 3.1, 3.2). Порівняльно-правовий підхід застосовано при визначенні ролі та значення правових цінностей у становленні та трансформації правових систем (п. 1.1, р. 2, п. 3.4). Синергетичний підхід уможливив пошук універсальних принципів самоорганізації та еволюції правових цінностей, надав можливість визначити сценарій розвитку правової системи з урахуванням правових цінностей, які є домінуючими у тій чи іншій правовій системі (п.п. 2.3, 3.4). Системний підхід дозволив дослідити правові цінності як цілісне багатоаспектне явище, яке складається із підсистем та елементів. Цей підхід надав уявлення про універсальні та регіональні стандарти правових цінностей (п. 1.1, р. 2). Для аналізу концептуальних засад правових цінностей у контексті взаємодії правових систем було залучено формально-логічний та системно-функціональний методи (п.п. 1.1, 1.2, 2.2, 2.3). Для аналізу нормативно-правової бази дослідження використано такі методи, як індукція та дедукція (п.п. 2.3, 3.1, 3.2, 3.3).

Теоретичною основою дослідження правових цінностей та їх ролі в діалозі правових систем є розробки таких вітчизняних та зарубіжних науковців з теорії держави і права, інших галузей права та інших гуманітарних та соціальних наук, як: А.Є. Абрамов, Л.А. Акерман, С.С. Алексєєв, К.О. Апель, С.О. Арутюнов, В. Бартон, В.А. Бачинін, Х. Бехруз, М. Вебер, К.В. Горобець, О.В. Гришук, А.А. Гусейнов, В.В. Дудченко, М.А. Дамірлі, Б.С. Єрасов, М.І. Козюбра, Л.О. Корчевна, О.М. Лисенко, Ю.П. Лобода, С.В. Лукашева, В.А. Малахов, С.І. Максимов, С.В. Михайлов, Г.С. Мальцев, М.М. Марченко, І.Г. Оборотов, Ю.М. Оборотов, А.П. Овчиннікова, С.А. Павлов, П.М. Рабінович, С.П. Рабінович, І.М. Ситар, С.Р. Станік, А.Дж. Тойнбі, А.А. Фальковський, Ю. Хабермас, Є.О. Харитонов, І.Л. Честнов та ін.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційне дослідження є першим у вітчизняній юридичній науці монографічним дослідженням, присвяченим визначенню ролі правових цінностей у діалозі правових систем.

Здійснене дослідження дало змогу отримати такі важливі результати:

уперше:

визначено вплив правових цінностей, як продукту культурного, історичного, політичного, правового розвитку суспільства, на процес правової акультурації в діалозі правових систем, оскільки вони можуть бути каталізатором правового розвитку, або навпаки, гальмувати цей процес, можуть сприйматися або не сприйматися відповідною правовою системою;

визначено особливості концепції універсальності та релятивізму правових цінностей, які характеризують останні в універсальному та регіональному вимірі, що відображають різні концептуальні підходи до їх розуміння: універсальна концепція правових цінностей створює єдині правові стандарти, стимулює сприйняття і запозичення корисних традицій, а прагнення до насадження єдиних стандартів правових цінностей для всіх цивілізацій веде до формування негативного ставлення до універсальних правових цінностей;

охарактеризовано дуалізм європейських правових цінностей відповідно до концепцій універсалізму і релятивізму, що має прояв у таких основних формах: європейські правові цінності заклали основу для формування універсальних правових цінностей, що відображені у нормативно-правових актах універсального характеру; європейські правові цінності відображають особливості історичного, політичного, культурного та економічного розвитку європейської цивілізації, а також специфіку і зміст європейських правових традицій, що свідчить про їх релятивістський характер;

удосконалено:

методологічні засади дослідження правових цінностей шляхом подальшої розробки спеціальної методології, яка визначає концептуальні підходи, принципи, методи та інші дієві інструменти пізнання правових цінностей;

аналіз основних європейських правових цінностей, вироблених у рамках європейської правової традиції як орієнтирів реформування правової системи України, основними з яких є: повага до людської гідності; фундаментальні права і свободи людини; свобода (волевиявлення, свобода слова, свобода ЗМІ); демократія; рівність усіх членів суспільства (включаючи меншини) незалежно від гендеру; верховенство права; плюралізм думок; відсутність дискримінації; толерантність; справедливість тощо;

набули подальшого розвитку:

розуміння діалогу правових систем як засобу запобігання конфліктів та зіткнень у міжцивілізаційній взаємодії та характеристика чинників, які впливають на процес діалогу правових систем, мають як позитивний, так і негативний характер, головним серед яких визначено процес глобалізації, що опосередковує розвиток усіх сфер людського буття;

положення щодо того, що в основі діалогу правових систем сучасності має бути покладено принципи універсалізму та релятивізму, які диктують необхідність чіткого уявлення про особливості взаємодії та розмежування правових культур, що базується на ціннісних властивостях кожної з них;

ідеї розуміння прав людини як основної правової цінності, оскільки вони визначають становище людини у тій чи іншій правовій культурі, цивілізації, ступінь її свободи, її взаємовідносини з владою, суспільством, іншими людьми, розкривають особливості цивілізацій тощо.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення і висновки дисертації можуть бути використаними у:

науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження правових цінностей у контексті діалогу правових систем, що набуває особливого значення у розумінні та сприйнятті європейських правових цінностей у процесі євроінтеграції України;

правотворчій діяльності – у процесі адаптації законодавства України до законодавства ЄС з урахуванням особливостей традицій правового розвитку;

навчальному процесі – при складанні навчальних планів і програм із професійної підготовки юристів, а також при удосконаленні навчального матеріалу із загальнотеоретичної юриспруденції, порівняльного правознавства, філософії права.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри загальнотеоретичної юриспруденції та кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства Національного університету «Одеська юридична академія». Результати дослідження було апробовано на: Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України, присвяченій ювілею академіка С.В. Ківалова (м. Одеса, 16–17 травня 2014 р.); науковій конференції «Сучасні проблеми порівняльного правознавства (м. Ужгород, 6–8 травня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України» (м. Одеса, 15–16 травня 2015 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Правові проблеми цивілізаційного вибору України» (м. Одеса, 15–16 жовтня 2015 р.); Всеукраїнській науковій конференції, присвяченій пам'яті професора Вишнякова Олександра Костянтиновича (м. Одеса, 6 листопада 2015 р.); науково-практичному симпозіумі «Міграційна політика ЄС: стан, виклики та перспективи (м. Одеса, 18 грудня 2015 р.); міжнародному круглому столі «Правові системи сучасності: взаємодія та конфлікти (м. Одеса, 16 липня 2016 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації знайшли відображення у 10 публікаціях, 4 з яких опубліковано у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 1 – у зарубіжному виданні, а також у 5 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації визначена метою і задачами дослідження, складається із вступу, 3 розділів, поділених на 10 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 222 сторінки, із них основного тексту 187 сторінок. Список використаних джерел налічує 357 найменувань і розміщений на 35 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Перший розділ «Теоретико-методологічні основи дослідження правових цінностей» складається із трьох підрозділів, в яких проаналізовано поняття та сутність правових цінностей та особливості методології їх дослідження.

Підрозділ 1.1. «Поняття, сутність та ознаки правових цінностей» присвячено теоретичному осмисленню поняття, сутності правових цінностей як явища соціально-правової реальності. Розкрито сутність поняття «цінності» як соціального феномену, наведено його типологію. Зазначено, що цінності є результатом узагальнення соціального досвіду та еталоном належного, оскільки втілюють у собі суспільні ідеали. Проаналізовано різнохарактерність підходів до розуміння поняття «цінності» у залежності від сфери наукових інтересів. Охарактеризовано соціологічний, психологічний та правовий підходи до розуміння цінності, виокремлено їх специфічні особливості.

Встановлено, що, по-перше, правові цінності – це феномен, який постійно розвивається. Вони взаємопов'язані з принципами права, правосвідомістю, правотворчістю, правореалізацією; по-друге, це – конкретні соціально-правові явища, правові засоби і механізми. Акцентовано увагу на ієрархічному характерові правових цінностей, система яких базується на відповідній системі інтересів, що має своїм підґрунтям систему людських потреб. З'ясовано зв'язок правових цінностей, потреб та інтересів. Ієрархія правових цінностей дозволила чітко визначити, які саме цінності є універсальними, які мають першочергове значення тільки для окремих правових культур, а також дослідити механізми діалогу правових систем.

Зазначено, що специфічні ознаки правових цінностей сприяють їх вирізненню серед інших цінностей (загальнолюдських, соціальних, моральних, релігійних та інших видів цінностей), а також дозволяють визначити їх змістовне наповнення, надати функціональну характеристику, а також дослідити генезис їх становлення та розвитку. Вони дають можливість визначити характерні риси правових цінностей, дозволяють ідентифікувати правові цінності у різних правових системах, відокремити ці явища правової реальності від однорідних явищ. До таких ознак віднесено: нормативність, оціночний характер, значущість, імовірнісний характер, об'єктивність тощо.

У **підрозділі 1.2. «Особливості методології дослідження правових цінностей»** проаналізовано методологічні засади дослідження правових цінностей. Використання різноманітних концептуальних підходів і методів дозволило дослідити правові цінності всебічно та комплексно. Зроблено акцент на актуалізації розробки спеціальної методології, яка визначає концептуальні підходи, методи та інші інструменти їх пізнання.

Підкреслено, що найповніше специфіку правових цінностей розкривають можливості феноменологічної методології, основні принципи якої сприяють їх розглядові на рівні індивідуальних суб'єктивних переживань, а також на рівні правореалізації. Розкрито значення використання цивілізаційного підходу при дослідженні правових цінностей, який дозволяє: розкрити своєрідність і неповторність різних правових традицій, що прагнуть до збереження своєї ідентичності; виокремити загальнолюдські правові цінності, які створюють умови для взаємодії різних цивілізацій, їх діалогу, сприяють розумінню самотності правових систем. Зроблено висновок про те, що застосування історичного підходу дає можливість розглянути історію формування та розвитку концепцій універсальності та релятивності правових цінностей. Цей підхід дозволяє акцентувати увагу на динамічності правових цінностей, оскільки вони не є застиглою категорією. За різних історичних епох одні цінності змінювалися іншими. У процесі дослідження правових цінностей відібрано лише ті ціннісні моделі, які мають істотне значення для характеристики становлення, розвитку та функціонування тієї чи іншої правової системи. Висловлено думку щодо того, що плюралістичність підходів до розуміння правових цінностей матиме місце і в подальшому, що продиктовано різними правовими традиціями, і що тільки постійне удосконалення теоретичної та методологічної основ правових цінностей сприятиме найбільш якісному та ефективному діалогу правових систем.

У *підрозділі 1.3. «Правові цінності та правова акультурація»* розглянуто співвідношення цих понять та їх значення для розвитку правової системи.

Правову акультурацію розглянуто як процес запозичення однією правовою системою в іншій правовій системі певних правових положень (норм, правових інститутів, принципів тощо), які забезпечують її розвиток. Це опосередковує наступність у нормативно-правовій сфері за умов відповідності запозичених правових положень історичним, культурним та правовим традиціям, що супроводжують становлення та розвиток правової системи. Здійснено розмежування правової акультурації із суміжними поняттями (трансформація, рецепція, правові запозичення, імплементація, уніфікація тощо). Проаналізовано сутнісні ознаки та здійснено типологію цього процесу. Визначено його роль у «вживленні» правових цінностей певної правової традиції (здебільшого західної) у «правову матерію» іншої правової традиції.

Наголошено на неоднозначності, різновекторності правової акультурації. Правові новації, викликані правовою акультурацією, можуть сприйматися, ігноруватися або не сприйматися відповідною правовою системою. У цьому контексті правові цінності, як продукт культурного, історичного, політичного, правового розвитку суспільства, можуть бути каталізатором правового розвитку, або навпаки, гальмувати цей процес.

Другий розділ «Універсалізм і релятивізм правових цінностей» складається із трьох підрозділів і присвячений виокремленню загального та відмінного у правових цінностях, що дозволило сформулювати концепції універсалізму та релятивізму правових цінностей.

У **підрозділі 2.1. «Універсалізм правових цінностей»** досліджено сутність правових цінностей з позицій універсалізму. Визначено основні чинники, які впливають на активізацію універсалістських тенденцій у цій сфері. Підкреслено, що універсальні цінності – це загальнолюдські цінності, які належать усьому людству незалежно від приналежності до тієї чи іншої правової традиції, культури, релігії тощо. Основними рисами універсальних правових цінностей є загальновизначеність та їх відносно стійкий характер.

Досліджено основні положення концепції універсальних правових цінностей. Встановлено, що прихильники універсальності правових цінностей виходять із того, що природа людини визначається біологічними, а не культурними факторами, і оскільки для всього людства ця природа є загальною, то правові цінності є єдиними для всіх. Підкреслено, що універсальні правові цінності знаходять своє закріплення як в основоположних міжнародних документах з прав людини, так і в регіональних стандартах прав людини, що підтверджує їх універсальний статус.

Указано на те, що світ є плюралістичним і характеризується безліччю правових культур, які містять у собі свою систему правових цінностей. Ці цінності визначають становище людини в суспільстві – міру свободи, рівності, справедливості відповідно до її світогляду. Тому здійснення політики багатокультурності, реалізація її позитивного потенціалу потребують комплексного підходу на засадах сусідства та співіснування різних правових систем з установкою на їх взаємодію, взаємовплив і взаємозбагачення. Діалог правових систем має прояв у процесі акультурації.

У **підрозділі 2.2. «Релятивізм правових цінностей»** правові цінності досліджено з позицій релятивізму. У релятивізмі людина розглядається як частина певної спільноти, цивілізації, що у кінцевому підсумку впливає на бачення світу, природи і життя. Основні положення концепції релятивізму правових цінностей зводяться до такого: людина, її природа визначаються не біологічними, а культурними факторами. Визначено основні принципи релятивізму правових цінностей. Указано на поширеність релятивізму правових цінностей у сучасному міжнародно-політичному дискурсі. Релятивізм характеризується зростанням культурного різноманіття та прагненням відстоювати свою унікальність та ідентичність.

Охарактеризовано таке похідне явище від процесу релятивізму правових цінностей, як мультикультуралізм. Мультикультуралізм, по суті,

означає напрацювання правил і норм співіснування різних культур та їх носіїв в одному суспільстві, в єдиному правовому, соціокультурному просторі. Зазначено, що мультикультуралізм є відповіддю національної держави на соціокультурний виклик, пов'язаний із глобалізаційними процесами. Відповідно формуються і завдання перед суспільними інститутами: максимально полегшити співіснування культур шляхом створення сприятливих правових, соціальних та матеріальних умов.

Підкреслено, що в сучасних умовах на рівні міжнародно-правових норм розроблено універсальну систему правових цінностей (на рівні ООН). Але ці універсальні правові цінності трансформуються у залежності від правових традицій, що відображає релятивістську концепцію правових цінностей. Найбільша конфліктність взаємодії цих концепцій має прояв у процесі правотворчості, особливо – правореалізації в національних правових системах.

У підрозділі 2.3. «Універсалізм та релятивізм європейських правових цінностей» наголошено, що в умовах глобалізації та регіоналізації, у процесі реалізації демократичних реформ, соціально-економічних і політичних трансформацій в Україні є необхідним з'ясування особливостей європейських правових цінностей.

Указано на суперечливий характер європейських цінностей, які є поєднанням відмінностей етнічного походження, мов, культур, релігійних конфесій народів, що її населяють, із глибокою спільністю системи їх основоположних цінностей. Ця різноманітність є одночасно підвалиною їх стійкості. Тому в епоху глобальної трансформації та зміни балансу відносин між цивілізаціями, народами, окремими людьми, розуміння значення європейських цінностей, як одного з основних компонентів духовної спадщини усього людства, набуває особливого значення.

Обґрунтовано, що центром системи європейських правових цінностей є становище, статус людини у суспільстві. Встановлено, що європейські цінності є не чим іншим, як стандартами певних технологічних процедур у різних сферах життя суспільства та діяльності держави. Головними цінностями у сучасній Європі є демократичні цінності, у центрі яких перебуває людина.

Фундаментальною основою європейських правових цінностей є права і свободи кожного індивіда, верховенство права та рівність усіх перед законом, що відображає фундаментальні основи європейської цивілізації. Зазначено, що європейські цінності є не лише загальним абстрактним поняттям, але й закріплені в основоположних нормативно-правових актах Ради Європи (Конвенція про захист прав та основоположних свобод та ін.) та Європейського Союзу (Договір про Європейський Союз, Договір про функціонування Європейського Союзу та ін.). Ці правові цінності трансформовано у правових системах європейських країн.

Охарактеризовано європейські правові цінності у двох іпостасях, пов'язаних між собою. По-перше, європейські правові цінності заклали основу для формування універсальних правових цінностей, яких відображено у нормативно-правових актах універсального характеру (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права), що відбиває їх універсальний характер. По-друге, європейські правові цінності відображають особливості історичного, політичного, культурного, економічного розвитку європейської цивілізації, а також специфіку і зміст європейських правових традицій. Це свідчить про релятивістський характер європейських правових цінностей. Саме завдяки їм можна говорити про поєднання універсальності та релятивізму правових цінностей.

Третій розділ «Універсалізм та релятивізм правових цінностей в діалозі правових систем» складається із чотирьох підрозділів і присвячений з'ясуванню ролі правових цінностей в діалозі правових систем у контексті універсальності та релятивності правових цінностей.

У *підрозділі 3.1. «Ціннісна характеристика діалогу правових систем»* проаналізовано функціональну спрямованість правових цінностей в діалозі правових систем. Діалог правових систем визначено як одну з головних правових цінностей сучасного суспільно-політичного, економічного та правового розвитку. Його розглянуто як основний засіб запобігання конфліктів та зіткнень.

Охарактеризовано чинники як позитивного, так і негативного характеру, які впливають на діалог правових систем. Головним серед них визначено процес глобалізації, що опосередковує розвиток усіх сфер буття людини. Ефективність діалогу правових систем передбачає сприйняття універсальних правових цінностей з урахуванням особливостей соціокультурного розвитку, що відображає розвиток різних цивілізацій. Це сприяє, з одного боку, взаємодії правових систем а, з іншого, – дозволяє їм зберегти свою своєрідність, унікальність.

У *підрозділі 3.2. «Конфлікт правових цінностей в діалозі правових систем»* виявлено актуальні проблеми конфлікту цінностей в діалозі правових систем. Досліджено феномен подвійного конфлікту цінностей: всередині кожної культури та між цивілізаціями. Цінності західної цивілізації уявляються як універсальні, має місце їх нав'язування. Незахідні цивілізаційні стандарти доволі часто не враховуються.

Висловлено думку щодо того, що реальним вирішенням протиріч між правовими цінностями є об'єднання зусиль та взаємодія у вирішенні глобальних проблем сучасності, що, власне, і передбачає міжцивілізаційний діалог. Підкреслено необхідність формування спільних цінностей і правових цінностей, які дозволять по-новому подивитися на проблему консенсусу в сучасному міжцивілізаційному діалозі. Специфіку західних

і незахідних правових традицій опосередковано приналежністю до тієї чи іншої цивілізації. Дослідження локальних цивілізацій і пов'язаних із ними правових традицій наочно демонструє існування різних правових цінностей, які визначили їх сутність і зміст. Без урахування цих правових цінностей ефективність взаємодії західних і незахідних правових систем ставиться під сумнів. Однак сучасна історія людського співіснування демонструє, що, незважаючи на релятивістський характер західних і незахідних правових цінностей, людство є здатним для результативного діалогу правових систем та вироблення універсальних правових цінностей. Неоднозначний погляд на співіснування цивілізацій свідчить про глибокі суперечності між цими традиціями. Однак деякі універсальні правові цінності притаманні усім правовим традиціям, зокрема: життя, продовження роду, безпечні умови існування тощо. Отже, цінності, що забезпечують буття людини як біологічного виду, мають бути покладені в основу діалогу правових систем.

У підрозділі 3.3. «Права людини як основна засада універсалізму та релятивізму правових цінностей» досліджено права людини як правову цінність.

Виявлено неоднозначність розуміння концепції прав людини у контексті релятивізму та універсалізму правових цінностей. Спірним є питання щодо відповідності вимог універсальності прав людини вимогам культурних, релігійних та інших особливостей різних правових систем. Релятивізм правових цінностей особливо гостро має прояв при імплементації універсальних стандартів прав людини, які закріплюють найбільш фундаментальні права людини (право на життя, продовження роду, гідні умови життя тощо), відхилення від яких є неприпустимим. Необхідно враховувати фактор культурного різноманіття та прагнення національних правових систем до збереження культурної самобутності та цінностей і правових традицій, оскільки урахування культурного різноманіття дозволить цивілізаціям зберегти свою неповторність, самобутність, своєрідність.

Процес інституалізації універсальних прав людини мав місце при розробці Загальної декларації прав людини, в якій узагальнено спільне бачення прав людини, що, на думку розробників цього документа, є універсальним, і відповідно, забезпечує співіснування людської спільноти. Незважаючи на існуючі суперечності та дискусії при розробці універсальних нормативно-правових актів у сфері прав людини, серед основних держав-членів ООН було досягнуто консенсусу. Однак подальший розвиток прав людини в регіональному та національному вимірі демонструє суперечливість універсальності і релятивізму в закріпленні цих нормативних приписів на регіональному та національному рівнях. Про це свідчить імплементація цих норм у правових системах, що належать до незахідної правової традиції (Арабська хартія прав людини, Загальна ісламська декларація прав людини,

Африканська декларація прав і народів, Американська конвенція про права людини). Нормативне закріплення прав людини на універсальному, регіональному та національному рівнях свідчить про глибокий розрив як у сприйнятті прав людини, так і в їх реалізації. Права людини займають не однакове місце в ієрархії цінностей у різних правових системах. Якщо для правових систем, що належать до західної правової традиції, вони є основними, то для незахідних правових систем вони є не настільки важливими і в ієрархії цінностей посідають не перше місце. Важливою є неприпустимість прискорення процесів запозичення універсальних стандартів прав людини різними правовими культурами, де самі по собі правові цінності відрізняються від західних.

У *підрозділі 3.4. «Акультурація українських правових цінностей у контексті євроінтеграції»* охарактеризовано процес адаптації правової системи України до європейського права.

Розглянуто сутність та особливості українських правових цінностей. Звернено увагу на те, що такі цінності, як волелюбність, гідність, любов до життя, патріотизм, сила волі і духу, притаманні українському народові впродовж усього його сторичного розвитку до теперішнього часу. Це відбулося на право- та державотворенні періоду незалежності. Визнання людини вищою соціальною цінністю у ст. 3 Конституції України стало важливим кроком на шляху розбудови громадянського суспільства, оскільки людина є цінністю не лише для самої себе, але й для усього суспільства. Оскільки ця цінність є найвищою, то жодне інше явище не може оцінюватися суспільством вище, ніж людина. Проголошення пріоритетності загальнолюдських цінностей є важливим кроком щодо впровадження європейських правових цінностей у правову систему України.

Наголошено, що правова система України є продуктом внутрішніх та зовнішніх процесів, які відбувалися та відбуваються протягом тривалого періоду. Останнім часом цей процес розвивається здебільшого завдяки зовнішнім чинникам, а саме євроінтеграційному спрямуванню. Цей вектор суспільно-політичного, економічного та правового розвитку України активізовано підписанням Угоди між Україною та ЄС. Стратегічне завдання вступу України до ЄС особливо актуалізує питання щодо європейських правових цінностей, оскільки серед вимог до кандидатів пріоритетне місце відводиться визнанню та дотриманню основних європейських цінностей, відображених у ст. 2 Договору про Європейський Союз. У процесі адаптації національної правової системи України до європейських стандартів та європейських правових цінностей є важливим не піти шляхом їх калькування без урахування традицій українського право- та державотворення. Акцентовано увагу на тому, що, незважаючи на закріплення значної кількості європейських правових цінностей на законодавчому рівні, їх реальне втілення доволі часто суперечить європейським стандартам.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження поставлено та вирішено важливу наукову проблему – визначено роль правових цінностей в діалозі правових систем сучасного світу, змодельовано можливі шляхи діалогу правових систем. Аналіз ідей, міркувань, нормативно-правових приписів, пропозицій дозволяє резюмувати таке.

1. Цінності є результатом узагальнення соціального досвіду та еталоном належного, оскільки втілюють у собі суспільні ідеали. Виявлено різнохарактерність підходів до розуміння поняття «цінність» у залежності від сфери наукових інтересів. Специфіка соціологічного підходу до розуміння цінностей полягає у тому, що вони інтерпретуються як набуте, засвоєне з досвіду узагальнене і стабільне поняття про те, що є бажаним; це тенденція і критерій постановки цілей дії. З позицій психологічного підходу, цінності – це переконання, установки, традиції, життєвий і професійний досвід, позитивні зразки поведінки, історія організації або окремого підрозділу, що регулятивно впливає на поведінку і професійну діяльність людини. З позицій права під цінністю розуміють певні значущості, що функціонують у правовій сфері та мають вираження у їх сутності. Найчастіше до правових цінностей зараховують такі правові ідеї, як природне право, справедливість, правосуддя, нормативність, правопорядок тощо.

2. Специфічні ознаки правових цінностей сприяють їх виокремленню серед інших цінностей (загальнолюдських, соціальних, моральних, релігійних та інших видів цінностей) та дозволяють показати їх змістовне наповнення, функціональне спрямування, а також генезис їх становлення і розвитку. Вони дозволяють ідентифікувати правові цінності у різних правових системах, відокремлювати ці явища правової реальності від однорідних явищ. До таких ознак віднесено: нормативність, оціночний характер, значущість, імовірнісний характер, об'єктивність тощо.

3. Аналіз співвідношення універсальних і релятивних правових цінностей свідчить, що у змісті як західних, так і незахідних цінностей, досить багато загальнолюдських елементів, що сприяє діалогу правових систем. При цьому універсальні цінності набувають «національного забарвлення» з урахуванням традицій та звичаїв незахідних правових традицій. У сучасних умовах на рівні міжнародно-правових норм розроблено універсальну систему правових цінностей (на рівні ООН). Але ці універсальні правові цінності трансформуються у залежності від правових традицій, що відображає релятивістську концепцію правових цінностей. Найбільша конфліктність взаємодії цих концепцій має прояв у процесі правотворчості, особливо – у правореалізації в національних правових системах.

4. Взаємодія правових систем передбачає запозичення однією правовою системою в іншій правовій системі певних правових положень (норм, правових інститутів, принципів тощо), що забезпечують її розвиток, і цей процес іменується правовою акультурацією. Вона опосередковує наступність у нормативно-правовій сфері за умов відповідності запозичених правових положень історичним, культурним та правовим традиціям, що супроводжує становлення та розвиток правової системи. Правова акультурація сприймається неоднозначно. Правові новачі, викликані правовою акультурацією, можуть сприйматися, ігноруватися або не сприйматися відповідною правовою системою. У цьому контексті правові цінності, як продукт культурного, історичного, політичного, правового розвитку суспільства, можуть бути каталізатором правового розвитку, чи, навпаки, гальмувати цей процес.

5. В умовах глобалізації та регіоналізації, у процесі реалізації демократичних реформ, соціально-економічних і політичних трансформацій в Україні є необхідним з'ясування особливостей європейських правових цінностей. Основоположні принципи європейської інтеграції, європейські цінності чітко визначено у Хартії фундаментальних прав Європейського Союзу (2000 р.). Положення про соціальні права та принципи містить застереження щодо того, що вони реалізуються «на умовах, закріплених правом Європейського Союзу та національними законодавствами і національною практикою». Європейські цінності є не чим іншим, як стандартами певних технологічних процедур у різних сферах життя суспільства та діяльності держави. Головними цінностями у сучасній Європі є демократичні, в центрі яких перебуває людина. До основних правових цінностей, вироблених у рамках європейської правової традиції, віднесено: повагу до людської гідності; фундаментальні права і свободи людини; свободу (волевиявлення, свободу слова, свободу ЗМІ); демократію; верховенство права; рівність усіх членів суспільства; плюралізм; відсутність дискримінації; толерантність тощо. Вони набули нормативного закріплення в основоположних нормативно-правових актах Ради Європи та Європейського Союзу. Ці правові цінності трансформовано у правових системах європейських країн.

6. Європейським правовим цінностям притаманні ознаки, які, здавалося б, є протилежними, але це і визначає їхню унікальність. По-перше, європейські правові цінності заклали основу для формування універсальних правових цінностей, що закріплені у нормативно-правових актах універсального характеру (Загальна декларація прав людини, Пакт про економічні, соціальні та культурні права, Пакт про громадянські та політичні права), що відображає їх універсальний характер. По-друге, європейські правові цінності відображають особливості історичного, політичного, культурного, економічного розвитку європейської цивілізації,

а також специфіку і зміст європейських правових традицій. Це свідчить про їх релятивістський характер. Отже, європейські правові цінності є поєднанням універсальності та релятивності правових цінностей.

7. Діалог правових систем визначено як засіб запобігання конфліктів та зіткнень. Чинники, що впливають на діалог правових систем, мають як позитивний, так і негативний характер. Головним серед них визначено процес глобалізації, що опосередковує розвиток усіх сфер буття людини. Ефективність діалогу правових систем передбачає сприйняття універсальних правових цінностей з урахуванням особливостей соціокультурного розвитку, що відображає розвиток різних цивілізацій. Це сприяє, з одного боку, взаємодії правових систем, а, з іншого, – дозволяє їм зберегти свою своєрідність, унікальність.

8. В умовах конфліктності сучасного світу є необхідним формування спільних цінностей і правових цінностей, які дозволять по-новому подивитися на проблему консенсусу у сучасному міжцивілізаційному діалозі. Західні і незахідні правові традиції є продуктом відповідних цивілізацій. Сучасна історія людського співіснування демонструє, що, незважаючи на релятивістський характер західних і незахідних правових цінностей, людство здатне виробити певну універсальну систему правових цінностей для результативного діалогу правових систем. Неоднозначний погляд на співіснування цивілізацій свідчить про глибокі суперечності між традиціями, що покладені в їх основу. Однак деякі універсальні правові цінності притаманні усім правовим традиціям, зокрема: життя, продовження роду, безпечні умови існування тощо. Отже, цінності, що забезпечують буття людини як біологічного виду, має бути покладено в основу діалогу правових систем.

9. Із позицій релятивізму та універсалізму правових цінностей неоднозначним є розуміння концепції прав людини. Спірним є питання щодо відповідності вимог універсальності прав людини до вимог культурних, релігійних та інших особливостей різних правових систем. Релятивізм правових цінностей особливо гостро має прояв при імплементації універсальних стандартів прав людини, які закріплюють найбільш фундаментальні права людини, що забезпечують існування людини як виду (право на життя, продовження роду, гідні умови життя, здоров'я), відхилення від яких є неприпустимим. Необхідно враховувати фактор культурного різноманіття та прагнення національних правових систем до збереження культурної самобутності, збереження властивих певній цивілізації правових традицій, цінностей. Урахування культурного різноманіття дозволить зберегти цивілізаціям свою неповторність, самобутність, своєрідність.

10. Євроінтеграційний вектор суспільно-політичного та економічного розвитку України активізовано підписанням Угоди між Україною та ЄС.

Такі цінності, як волелюбність, гідність, любов до життя, патріотизм, сила волі і духу, притаманні українському народові впродовж усього його історичного розвитку до теперішнього часу. Це відбилося на право- та державотворенні періоду незалежності. Проголошення пріоритетності загальнолюдських цінностей є важливим кроком до впровадження європейських правових цінностей у правову систему України. Хоча значну кількість європейських правових цінностей закріплено на законодавчому рівні, їх реальне втілення доволі часто суперечить європейським стандартам. Головними причинами цього є: відсутність чи недостатня урегульованість механізму втілення цих цінностей; рівень правової культури та правової свідомості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових фахових виданнях:

1. Жебровская К.А. Правовые ценности: религиозное измерение / К.А. Жебровская [Електронний ресурс] // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 2. – С. 376–378. – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/2_2014/104.pdf
2. Жебровская К.А. Права человека как правовая ценность: универсализм и цивилизационное разнообразие / К.А. Жебровская // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – Вип. 4. – Т. 1. – С. 32–36.
3. Жебровская К.А. Правовые ценности: многообразие определения / К.А. Жебровская // Юридичний вісник. – 2015. – № 2. – С. 10–14.
4. Жебровская К.А. Роль правовых ценностей в диалоге правовых культур / К. А. Жебровская // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2015. – Вип. 35. – Ч. 1. – Т. 1. – С. 14–17.
5. Жебровская К.А. Универсализм и релятивизм правовых ценностей: общее и особенное / К.А. Жебровская // *Legeasi Viata* (Республика Молдова). – 2015. – № 9/3. – С. 18–21.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

1. Жебровская К.А. Релятивизм правовых ценностей / К.А. Жебровская // Правові проблеми цивілізаційного вибору України : матеріали Всеукр. наук. конф., присвяч. пам'яті проф. Вишнякова Олександра Костянтиновича (м. Одеса, 6 листопада 2015 р.). – О., 2015. – С. 90–92.
2. Жебровская К.А. Роль исторического метода в познании правовых ценностей / К.А. Жебровская // Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15–16 трав. 2015 р.) : у 2 т. / відп. ред. М.В. Афанасьєва. – О., 2015. – Т. 1. – С. 400–402.

3. Жебровська К.А. Універсализм та релятивизм європейських правових цінностей / К.А. Жебровська // Міграційна політика ЄС: стан, виклики та перспективи : наук.-практич. симпозіум, присвяч. 15-річчю міжнар. дня мігранта та 25-річчю міжнар. конвенції про захист прав усіх трудящих-мігрантів та їх сімей (м. Одеса, 18 груд. 2015 р.) [Електронний ресурс] // Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Електрон. текст. дані. – О. : Фенікс, 2015. – С. 106–107. – Режим доступу: http://eurolaw.org.ua/files/Migrac_Politica.pdf

4. Жебровская-Аветисян К.А. Универсализм правовых ценностей: понятие и разновидности / К.А. Жебровская-Аветисян // Сучасні проблеми порівняльного правознавства : матеріали наук. конф. (м. Ужгород, 6–8 травня 2015 р.). – Ужгород, 2015. – С. 32–34.

5. Жебровська К.А. Конфлікт правових цінностей в діалозі правових систем / К.А. Жебровська // Правові системи сучасності: взаємодія та конфлікти : міжнар. круглий стіл (м. Одеса, 19 липня 2016 р.) [Електронний ресурс]. – О. : Фенікс, 2016. – С. 130-132. – Режим доступу: <http://eurolaw.org.ua/files/zbirnik-tez-19072016.pdf>

АНОТАЦІЯ

Жебровська К.А. Правові цінності у взаємодії правових систем. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2017.

Дисертація присвячена розкриттю змісту, природи і специфіки правових цінностей у контексті взаємодії правових систем.

Обґрунтовано співвідношення універсальних та релятивних правових цінностей як загальне й особливе. З одного боку, універсальна концепція правових цінностей створює єдині правові стандарти, стимулює сприйняття і запозичення певних традицій, з іншого, пов'язана з прагненням до насадження єдиних стандартів правових цінностей для всіх цивілізацій, що веде до формування негативного ставлення до універсальних правових цінностей.

Діалог правових систем розглянуто як засіб запобігання конфліктів та зіткнень у міжцивілізаційній взаємодії. Чинники, які впливають на процес діалогу правових систем, мають як позитивний, так і негативний характер, головним серед яких визначено процес глобалізації, що опосередковує розвиток усіх сфер буття людини.

Здійснено аналіз основних європейських правових цінностей як орієнтирів реформування правової системи України, які набули

нормативного закріплення в основоположних нормативно-правових актах Ради Європи та Європейського Союзу. Ці правові цінності трансформовано у правових системах європейських країн. Охарактеризовано дуалізм європейських правових цінностей відповідно до концепцій універсалізму та релятивізму, на основі чого можна говорити про поєднання універсальності та релятивності правових цінностей: по-перше, європейські правові цінності становлять основу для формування універсальних правових цінностей, що відображено у нормативно-правових актах універсального характеру; по-друге, європейські правові цінності відображають особливості історичного, політичного, культурного, економічного розвитку європейської цивілізації, а також специфіку і зміст європейських правових традицій, що вказує на їх релятивістський характер.

Виявлено можливості адаптації та гармонізації європейських правових цінностей у процесі реформування правової системи України. Головними проблемами на цьому шляху є особливості правозастосувальної практики та рівень правової культури та правової свідомості.

Ключові слова: правові цінності, європейські правові цінності, правова система, діалог правових систем, правова акультурація, універсалізм правових цінностей, релятивізм правових цінностей.

АНОТАЦИЯ

Жебровская К.А. Правовые ценности во взаимодействии правовых систем. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права, история политических и правовых учений. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2017.

Правовые ценности рассматриваются как социально-правовые явления, правовые средства и механизмы. Исследована их сущность с позиций универсализма и релятивизма. Подчеркнуто, что универсальные правовые ценности находят свое закрепление как в основных международных документах по правам человека, так и в региональных стандартах прав человека, что подтверждает их универсальный статус. Релятивизм характеризуется ростом культурного разнообразия и стремлением отстаивать свою уникальность и идентичность. Охарактеризовано такое производное явление от процесса релятивизма правовых ценностей, как мультикультурализм.

Обосновано соотношение универсальных и релятивных правовых ценностей как общего и частного. С одной стороны, универсальная концепция правовых ценностей создает единые правовые стандарты, стимулирует восприятие и заимствование определенных традиций,

с другой, – стремление к насаждению единых стандартов правовых ценностей для всех цивилизаций ведет к формированию негативного отношения к универсальным правовым ценностям.

Диалог правовых систем рассмотрен как средство предотвращения конфликтов и столкновений в межкультурных взаимодействиях. Факторы, которые влияют на процесс диалога правовых систем, имеют как положительный, так и отрицательный характер.

Исследован дуализм европейских правовых ценностей, на основе чего можно говорить о сочетании универсальности и релятивности правовых ценностей. Во-первых, европейские правовые ценности заложили основу для формирования универсальных правовых ценностей, отраженных в нормативно-правовых актах универсального характера. Во-вторых, европейские правовые ценности отражают особенности исторического, политического, культурного, экономического развития европейской цивилизации, а также специфику и содержание европейских правовых традиций, что свидетельствует об их релятивистском характере.

Выявлены возможности адаптации и гармонизации европейских правовых ценностей в процессе реформирования правовой системы Украины. Главными проблемами на этом пути являются особенности правоприменительной деятельности, а также уровень правовой культуры и правового сознания граждан.

Ключевые слова: правовые ценности, европейские правовые ценности, правовая система, диалог правовых систем, правовая аккультурация, универсализм правовых ценностей, релятивизм правовых ценностей.

SUMMARY

Zhebrovska K.A. Legal values in the interaction of legal systems. – Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.01 – theory and history of state and law, history of political and legal doctrines – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2017.

It has been established that legal values – specific socio-legal phenomenon, legal tools and mechanisms. These include, first of all, the fundamental, natural rights of man, fundamental democratic principles of law; special legal tools and legal mechanisms to ensure that the value of the rights, warranty rights institutions, expressing optimal ratio of regulatory and individual control, attention is focused on the hierarchical nature of the legal values, the system which is based on the respective interests of the system, has as its basis the system of human needs. It described the relationship of legal values, needs and interests.

The essence of legal values from the position of universalism and relativism. It was stressed that universal legal values find their consolidation

in major international human rights instruments, as well as in the regional human rights standards, confirms their universal status. Relativism is characterized by increasing cultural diversity and a desire to assert their uniqueness and identity. Characterized by a derivative effect on the process of legal relativism of values like multiculturalism.

Reasonable balance and universal law of relative values as Public and Private. On the one hand, the concept of a universal legal values creates a uniform legal standards, stimulates perception and adoption of useful traditions. On the other hand, the desire for planting uniform standards of legal values for all civilizations leads to the formation of a negative attitude towards a universal legal values.

Dialogue legal systems considered as a means of preventing conflicts and clashes in inter-civilizational interaction. Factors that affect the legal systems of the dialogue process has both positive and negative, mainly among – the process of globalization, which mediates the development of any and all spheres of human existence.

Considered the dualism of European legal values in accordance with the concepts of universalism and relativism, on the basis of which we can speak about a combination of universality and relativity of legal values. Firstly, the European legal values laid the groundwork for the formation of the universal legal values, as reflected in the legal acts of universal nature. Secondly, the European legal values reflect the features of the historical, political, cultural and economic development of European civilization, as well as the specifics of the content and European legal traditions, which testifies to their relativistic nature.

Revealed the possibility of adaptation and harmonization of European legal values in the process of reforming the legal system of Ukraine. The main problems in this way are particularly law enforcement, as well as the level of legal culture and legal soznaiya citizens.

Key words: legal values, european legal values, legal system, dialogue of legal systems, legal acculturation, universalism of legal values, relativism of legal values.

Підписано до друку 01.02.2017.
Формат 60х90/16. Ум.-друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач ІПП «Фенікс»
Свідцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.2002 р.
65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25. Тел. 7777-591.